

meisje van omstreeks 20 jaar is ons vreemd geworden,' is dan ook verbazingwekkend. De gepassioneerde, goed onderlegde amateur-historicus die hij is, weet immers dat àlle geschiedenis ons vreemd is en 'studium' vereist. Dit geldt van deze brief evengoed als van de akte waarbij '... wij kantontegter ... meester Rudolph Pabus Cleveringa, Jzoon ...' een voogd aanwezen over het 'minderjarige kind ... Gerard [van Halsema]' (101), ook al wekt het lezen van die beide namen een 'Aha-Erlebnis' op. De zorgvuldige annotatie laat gelukkig zien dat de editor zich dit doorgaans uitstekend bewust is. Vermoedelijk heeft de modern-gereformeerde predikant die hij ook is hem in een onbewaakt ogenblikje een poets gebakken, en zal hij de eerste zijn om het hierboven geschetste onderzoeksproject van materiaal te voorzien, zodra het mocht starten. Ook zijn eigen projekt, deze historische reeks, zal wanneer zijn gezondheid het toelaat, als een trein blijven lopen – deze welgemeende wens lijkt mij een passend slot voor deze aankondiging.

F.R.J. Knetsch

¶ **R. Kuiper, *Herenmuiserij. Vernieuwing en sociaal conflict in de antirevolutionaire beweging 1871-1894*, Uitgeverij J.J. Groen en Zoon, Leiden 1994 (Transparant reeks, 3), 100 blz.; ISBN 90-5030-482-6. f 24,95**

In de periode 1871-1894 heeft de antirevolutionaire beweging zich getransformeerd tot een strak georganiseerde politieke partij. Voor haar vertegenwoordigers in de Tweede Kamer betekende deze omvorming dat zij de vrijheid om op eigen wijze uiting te geven aan het antirevolutionaire beginsel moesten inruilen tegen een trouwe inzet voor de realisering van het door Abraham Kuiper uitgewerkte partij-program van 1878. Vanwege hun aristocratische afkomst en mentaliteit konden de meesten van hen echter moeilijk wennen aan deze partijdiscipline en aan het als dirigistisch ervaren journalistieke optreden van 'de klokkenist van de kleine luyden'. De spanningen liepen in de loop der jaren hoog op en ontladden zich in het

dramatische conflict van 1894, toen 'de mannen met de dubbele namen' de vrije-antirevolutionaire beweging onder leiding van A.F. de Savornin Lohman in het leven riepen.

Deze boeiende partijgeschiedenis wordt door R. Kuiper, die enkele jaren geleden een dissertatie schreef over de antirevolutionairen en het buitenland (1848-1905), geplaatst tegen de achtergrond van de veranderende Nederlandse samenleving in het laatste kwart van de negentiende eeuw. In tegenstelling tot Groen van Prinsterer had Kuiper een goede antenne voor de nieuwe tijd. Met gebruikmaking van moderne middelen als dagbladders, verkiezingscampagne en partij-organisatie profileerde hij het standpunt van de eigen richting niet alleen ten aanzien van het onderwijs, maar ook ten aanzien van het kiesrecht, de defensie en de sociale kwestie om 'het volk achter de kiezers' te winnen. De antirevolutionaire partij heeft deze modernisering die resulteerde in een groeiende partij-aanhang moeten bekopen met 'de herenmuiserij'. Dit was de term, die Kuiper reeds in 1885 gebruikte voor het individualistische gedrag van de aristocratische parlementsleden, die zich vaak nauwelijks van hun conservatieve standgenoten onderscheidden en dikwijls in opstand kwamen tegen hun vooruitstrevende partijvoorzitter. De auteur laat zien, hoe de breuk van 1894 zich reeds bij het eerste politieke optreden van Kuiper in 1871 aankondigde. In zes hoofdstukken beschrijft hij de spanningen binnen de beweging bij de verkiezingen van 1871, tijdens het optreden van Kuiper als parlements lid (1874-1876), rond de oprichting van de Antirevolutionaire Partij (1879), onder het eerste confessionele kabinet-Mackay (1888-1891) en in de roerige jaren 1891-1894 toen de tegenstellingen over het kiesrecht niet meer te overbruggen bleken. De wijze waarop hij dit doet is zeer verhelderend. Dat moet ook wel, want de Transparant-reeks, waarin het boek is opgenomen, is bedoeld 'voor een breed publiek'. Toch telt het boek evenveel noten als pagina's en worden woorden gebruikt, die men in een normaal woordenboek niet aantreft, zoals 'honoratioren-mentaliteit'. Wat de inhoud betreft mis ik de verwijzing